

АБАЙ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК ДИСКУРС

*Жұматаева А.Н.¹

*¹әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының PhD
докторанты, Алматы, Қазақстан,
e-mail: aidanaz@mail.ru,
ORCID iD: 0000-0003-2236-9549

Аңдатпа. Мақалада гендер категориясы әдебиеттану ғылымы тұрғысынан сараланады. Дербес теориялық пән сөзіне айналған, ғылыми метатілі қалыптасқан гендер ұғымына тән басты тұжырымдамалардың көркемдік парадигмасы ұлы ақын Абай шығармалары аясында қарастырылады. Сонымен бірге гендерлік зерттеулерде жиі қайталанатын жыныс пен гендер арасындағы терминологиялық айырмашылық ғылыми түрде айқындалып, феминистік және маскулиндік көзқарастарды құрайтын факторлар әдеби тұрғыда зерделенеді. Абайдың көркем мәтініндегі әйел мен еркектің гендерлік бейнесін ашатын әдеби-мәдени құбылыстардың лингвистикалық, поэтикалық сипаты талданады. Автор интерпретациясы Абай поэзиясындағы ер мен әйелдің әлеуметтік мәртебесін, мінез-құлық нормаларындағы гендерлектілік атаулардың мәнін ашады.

Өзге салаларда біршама жүйелі зерттелген гендерлік мәселелер ұлттық әдебиеттану ғылымында мүлде қалам ұшына ілікпеген деуге болады. Сол сияқты қазақ халқының асқан кемеңгері Абай шығармашылығы да осыған дейін әр қырынан қарастырылғанымен, ақынның әдеби мұралары көркем гендерологиялық қырынан зерттелмеген. Сондықтан да гендерлік поэтиканы Абай лирикасы негізінде қарастыра отырып, гендерология ғылымының көркемдік жүйесін айқындау, ойшыл ақынның шығармашылық концепциясын заманауи жаңаша көзқарасқа сай интерпретациялау аталмыш мақаланың негізгі мақсатының бірі болып табылады. Абай шығармаларындағы ер мен әйел бейнелерін гендерлік ұстаным тұрғысынан зерделеу және олардың стереотиптік қасиеттерінің әдеби сипаттарын ашу мақаланың өзектілігін айғақтайды.

Мақаланың ғылыми-практикалық маңыздылығы мұндағы айтылған ғылыми ойлар мен анықтамалар, алынған қорытындылар арқылы әдеби санада гендерлік поэтика туралы түсініктің қалыптасуына айрықша ықпал етуімен айқындалады. Сондай-ақ, іргелі абайтану ғылымында мүлде сөз болмаған Абайдың көркемдік әлеміндегі гендерлік ерекшеліктердің алғаш рет әйел бейнесі мен еркек болмысы негізінде жан-жақты зерттелуі ақын дүниетанымын және заман шындығын терең түсінуге мүмкіндік береді. Мақала белгілі деңгейде әдебиеттанушы, абайтанушы ғалымдардың ғылыми қажеттілігін қанағаттандырады.

Хакім Абай поэзиясындағы гендерлік дискурсты түсіндіруде әдеби интерпретациялық, контекстік, гендерлектілік лексемалардың мағыналық құрылымын айқындайтын концептуалды талдаулар қолданылды.

Зерттеу құндылығы Абай шығармашылығындағы әйелдер мен ер адамдардың гендерлік мәртебесін мейлінше терең қарастыруымен және әдеби кеңістіктегі гендерлік поэтика туралы теориялық білімді жетілдіруге ықпал етуімен түсіндіріледі.

Зерттеу қорытындысының интеграциялық білімге сәйкес қоғамдық ғылымдар арасында гендерлік мәселелерді талдауда және бірқатар курстар мен семинарларда

көркем мәтінді гендерологиялық тұрғыда түсіндіруде практикалық маңызы айрықша болып саналады.

Тірек сөздер: Абай, поэзия, гендер, дискурс, феминистік теория, маскулиндік сипат, жыныс, концепт

Негізгі ережелер

Алғашында ағылшын тілді зерттеулерде *жыныс* сөзінің баламасы ретінде түсіндірілген *гендер* пән сөзі постмодернистік идеялар етек жайған 1960 жылдардан бастап дербес ғылыми пән тұрғысынан қарастырыла бастады. Дегенмен бүгінгі күнге дейін гендер терминін интерпретациялауда гуманитарлық ғылым салаларында бірізділік байқалмайды. Әсіресе, гендерлік теорияны әдебиеттанулық қырынан ашып талдаған толымды еңбек жоқ деуге болады. Сондықтан да әдебиеттану ғылымының қазіргі әлеуеттік векторына сай гендерлік поэтиканы әдеби-ғылыми аспектіде зерделеудің маңызы зор. Сонымен бірге қазіргі әдебиеттану ғылымының өрісті бағыттарының бірі саналатын көркем гендерологияны ұлы ақын Абайдың шығармашылық концепциясы негізінде зерттеу ақынның көркемдік әлемін жаңаша пайымдауға, мағыналық-идеялық, көркемдік-стильдік нюанстарын ашуға, сонымен қатар гендер атауының көркемдік концепциясын тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Кіріспе

Бүгінде бірқатар қоғамдық салаларға ортақ термин ретінде қолданылып жүрген гендер пән сөзі ғылымдағы күрделі бағыттардың бірі болып табылады. Себебі гендер ұғымының көпқырлылығы оның физиологиялық, яғни жыныстық белгілерімен ғана шектелмейді, гендер сонымен қоса әлеуметтік, мәдени, психологиялық, лингвистикалық бірліктерді де қамтиды.

Шындығында, бұған дейінгі қоғамдық-мәдени көзқарастарға сәйкес гендер термині әйел концептісімен байланыстырыла қарастырылды. Әдебиеттану ғылымында да «әйел авторлардың шығармашылығы» дегенге саятын үстірт түсінік айтылып жүрді. Ақиқатында, гендерлік поэтика нәзікжанды көркемсөз шеберлерінің әдебиеттегі үлесі ғана емес, феминистік және маскулиндік танымның көркемдік-эстетикалық, тілдік, психологиялық, мәдени-әлеуметтік ерекшеліктері болып табылады.

Негізінен гендер категориясы туралы алғаш американдық психолог Мэдисон Бентлидің зерттеулерінде сөз болады. Ғалым 1945 жылы жазған мақаласында гендерді *биологиялық жыныстың әлеуметтендірілген белгісі* деп түсіндіреді [1, 213 б.]. Сондай-ақ, француздық феминистік белсенді әрі философ Симон де Бовуардың 1949 жылы жазған «Екінші жыныс» трактаты жыныс пен гендер арасындағы айырмашылық талданатын феминистік теориядағы алғашқы еңбектердің қатарында қарастырылады. Экзистенциалист ғалым бұл зерттеуінде әйел жазушы ретінде нәзікжандылардың қоғамдағы орны мен оларға жасалынатын әр

түрлі қысымдар жайлы егжей-тегжейлі жаза отырып, қазіргі феминистік көзқарастардың қалыптасуына жол ашады. Осыған қарамастан гендер туралы ой-пікірлер академиялық дискурстарда негізінен 1950 жылдан кейін ғана айтыла бастады.

Гендер туралы алғашқы көлемді теориялық зерттеулерді жариялаған ғалым Жаңа Зеландиялық сексолог, психолог Джон Монеи (John Money) болатын. Ғалым өзінің гендер және оның дамуы жайлы мақаласында тұңғыш рет ғылымға гендерлік рөл, гендерлік сәйкестік, сексуалдық сәйкестілік, жыныстық бағдар пән сөздерін енгізе отырып, *гендерлік рөл* мен биологиялық *жыныс* арасындағы терминологиялық ерекшелікті атап көрсетеді [2, 258 б.]. Джон Монеидің пікірінше, гендер әйел мен еркектің жыныстық өзгешелігімен сипатталады.

Монеидің зерттеулеріне дейін сирек қолданылған гендер сөзі 1970 жылдардан бастап әлеуметтанушылар мен биологтар, бихевиористтер арасында кең тарала бастады.

Ал ұлттық әдебиеттануда көркемдік тұрғыдан хакім Абайдың поэзиялық туындылары ер мен әйелдің гендерлік ерекшеліктері ашып көрсетілетін, олардың әлеуметтік гендерлік мәртебесі айқын танылатын поэзиямыздағы әдеби тенденциялық құбылыс саналады. Осыған орай мақалада ұлы ақынның шығармашылық мұрасы гендерлік аспект тұрғысынан талданады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында абайтану ғылымының негізін салушы ғалым М.Әуезовтен бастап бірқатар отандық зерттеушілердің ғылыми көзқарастары басшылыққа алынды. М.О. Әуезов «Абай Құнанбаев – қазақ халқының ұлы ақыны» атты зерттеу мақаласында Абай поэзиясындағы қазақ әйелдері тағдырының суреттелуін, жалпы қазақ қызының болмысын қалыптастырудағы ақынның жаңашылдығын ашып береді [3]. Сонымен қатар гендер жөнінде алғаш ғылыми-зерттеу жұмыстарын жазып, терминдік ерекшеліктерін айқындаған шетел ғалымдарының зерттеу еңбектері мейлінше кеңінен пайдаланылды. Әсіресе, американдық психоаналитик Роберт Столлер «Жыныс және гендер» (1968) еңбегінде гендер пән сөзін ғылыми айналымға енгізіп, термин ретінде тұрақтануына үлкен ықпал етті [4]. Сондай-ақ, ғалым бұл зерттеуінде гендер сөзінің биологиялық жыныс түсінігімен аражігін айқындап берді. Осы зерттеу мақаланың мақсатына қол жеткізуде «Абай. Шығармаларының академиялық толық жинағы. Үштомдық. 1-том» [5] қолданылды.

Аталмыш зерттеуде отандық және шетелдік ғалымдардың гендер туралы айтқан ғылыми қағидаларына сәйкес компонентті семантикалық әдіс, әдеби интерпретациялық, контекстік талдаулар мен феминизм мен маскулиндік гендерлектілерді айқындайтын концептуалды зерттеу әдістері қолданылды.

Нәтижелер мен олардың талқылануы

Жалпы, гендер ұғымы бастапқы кезеңдерде әйелдер мен ерлердің физио-анатомиялық айырмашылығына байланысты олардың феминистік немесе маскулиндік мәртебесін көрсететін биологиялық құрылым ретінде қарастырылды. Кейіннен гендер атауы ерлер мен әйелдер арасындағы жыныстық бөліну ғана емес, олардың киіну стилін, сөйлеу мәдениетін, қимыл-әрекет үлгілерін қоса білдіретін кең ауқымды категория ретінде танылды. Әсіресе, әлемдік әдебиеттануда ХХ ғасырда қалыптасқан эссенциализм және конструктивизм философиялық бағыттарының өкілдері арасында гендерлік концепция туралы екі түрлі тұжырым орын алды. Эссенциалистердің көзқарасы бойынша гендер биологиялық жыныс, яғни, ер мен әйелдің арасын бөліп тұратын табиғи ерекшелік деп түсіндірілді. Сонымен бірге эссенциалистік ұстаным бойынша гендер дегеніміз ер адамдардың әйелдерге жасаған қысымын ақтауға тырысатын патриархалдық идеологияның көрінісі саналды. Кейінірек феминистік теорияның дамуына орай эссенциалистік пайымдаулар конструктивистік көзқарастармен алмастырылды. Конструктивистердің пікірінше, гендерлік айырмашылық адамзат дамуының жемісі саналатын әлеуметтік және мәдени аспект ретінде пайымдалды. Сондай-ақ, конструктивистер гендерлік рөлдердің тууына қоғам ықпал етеді деген тезисті алға тартты.

Сонымен ғылыми өрістілігі жағынан жаңа тенденциялық сипат алған гендерлік зерттеулер бүгінде қоғамдық гуманитарлық ғылымдар (философия, мәдениеттану, әлеуметтану, саясаттану, медиа, когнитивтік, дискурсивті психология, антропология, тіл білімі, тарих, әдебиеттану) арасында әр түрлі пікірталастар тудырып отырғаны жасырын емес. Феминистік, постфеминистік теорияның, гендерлік әлеуметтану, гендерлік саясаттану, гендерлік психология, лесбияндық, трансгендерлік философияның түрлі бағыттарында, гендерлік лингвистика мен гендерлік әдебиеттану салаларында гендерлік мәселелерді түсіндіруде өзара айырмашылықтар кездеседі. Тіпті кейбір ғылыми еңбектерде гендер мен жыныс сөздері синоним ретінде қатар қолданылып жүр. Бір қарағанда, екеуі де ер мен әйелдің жыныстық бағдарын көрсететін биологиялық, физиологиялық белгілердің спектрі ретінде ұғынылатыны рас. Шындығында, бұл қос ұғым бір-бірімен іштей семантикалық, логикалық байланыс заңдылығына сәйкес келмейтін мүлде екі түрлі мағыналық аспектілерді білдіреді. Дәлірек айтсақ, жыныс – бұл адамның нақты биологиялық жаратылуындағы физиологиялық-анатомиялық жалпы алғанда, табиғи айырмашылығы болса, бүгінгі заманауи зерттеулерге сәйкес, гендер осы айтылғандармен бірге олардың биологиялық емес (физикалық, психикалық, психо-эмоционалдық, әлеуметтік, мәдени) ерекшеліктері болып табылады. Демек, «жыныс – аталық және аналық сорттарға мамандандырылған көптеген түрлердің биологиялық организмдерін, ал гендер – еркек немесе әйел ретіндегі әлеуметтік айырмашылықтар мен қатынастарды білдіреді» [6, 86 б.]. Яғни, қазіргі таңда кейбір қоғамдық саяси ұйымдарда айтылып жүргендей, гендердің

түпкі семантикасы ер адамдарға «қысым жасау» арқылы әйел теңдігін, әйелдердің биліктегі үлесін арттыру дегенді білдірмейді.

Қалай десек те, бүгінгі ғылымдағы ықпалдастық (интеграциялық) теорияларға сәйкес пәнаралық зерттеулерге негіз болған гендерлік мәселелер отандық әдебиеттанушы-ғалымдардың да қызығушылығын тудыруда. Алайда аталған тақырып төңірегінде бірлі-жарым шағын мақалалардан өзге жан-жақты толымды зерттеулер жоқ деуге болады. Осы орайда, ұлттық әдебиеттануда гендерлік поэтиканың енді ғана қалыптасып келе жатқан перспективалы бағыт екендігін атап өткен жөн. Ал әдіснамалық тұрғыдан алғанда, көркемдік гендерлік дискурс отандық әдебиетте ғана емес, әлемдік әдебиеттану ғылымында да аз зерттелген сала болып табылады. Өйткені гендерлік поэтиканың өзі әлемдік әдеби контексте феминистік ой-танымның қарқынды дамуы нәтижесінде бірте-бірте қалыптасты. Ал феминистік теорияның өзі әу баста әйелдердің саяси, әлеуметтік және экономикалық салаларда ерлермен тең жағдайға ие болу құқықтары үшін күресу құралы ретінде пайда болған. Осылайша феминистік әдеби ойлардан бастау алатын гендерлік әдебиеттану қоғамның үздіксіз динамикалық дамуы барысында ер адамдар мен әйелдердің әлеуметтік-құқықтық мәртебесін теңестіру идеясынан туындайтын және олардың өзара қарым-қатынасын реттейтін күрделі категория саналады. Бұл туралы еуропалық зерттеулерде феминизмнің таптық және нәсілдік қақтығыстармен, әсіресе, гендерлік қақтығыстармен тығыз байланысты екендігі айтылады [7, 509 б.]. Яғни, феминистік идеялар алғашында қоғамдағы ер адамдардың үстемдігіне қарсы әйел затының азаматтық құқығын қорғауға ұмтылған әлеуметтік қозғалыс ретінде пайда болды. Бастапқыда қозғалыс сипатында әйелдер мен ерлер арасында әлеуметтік теңдік орнату мақсатында қалыптасқан феминизм қарқынды дами отырып, бірте-бірте жаңа бағыттардың тууына ықпал етті. Ғылым мен мәдениетте, әдебиет пен өнерде, білім беру, өндіріс, т.б. салалардың бәрінде әйел тұлғасы маңызды рөлге ие бола бастады. Гендер ұғымы әйел мәселесі, феминизм теориясы аясында қалыптасқанымен, бүгінгі күні пәнаралық зерттеулерге ортақ, дамушы категорияға айналды. Осылайша гуманитарлық ғылымдар тарихнамасында гендерлік теорияның даму векторы туып қалыптасты. Ал әдебиеттануда гендерлік поэтика көркем мәтінді құру, қабылдау, түсіндіру, талдау аспектілерін негізге ала отырып, әдеби шығарманы көп деңгейлі өлшеммен қарастырады. Демек, гендерлік талдаулар әдебиеттегі қалыптасқан интерпретациялар мен стереотиптерден, дәстүрлі шаблондардан ерікті-еріксіз түрде бас тартуға жол ашады, көркем мәтінді креативті қабылдауға мүмкіндік береді.

Негізінен ғылыми-әдеби дискурстарда гендерлік әдебиетті әйелдер шығармашылығы ретінде бағалайтын көзқарастар баршылық. Біздіңше, көркем әдебиеттегі мұндай құбылысқа гендер деп жалпылама анықтама беруге болмайды. Өйткені көркем мәтінді гендерлік өлшем тұрғысынан түсіну үшін, алдымен оның қоғамдық-әлеуметтік, философиялық және

рухани-мәдени әлеуетін бағамдауымыз керек. Сонымен бірге, әдеби көркем шығарманы гендерлік аспектіде талдағанда, ер мен әйел кейіпкерлердің ойлау жүйесі, дүниетанымы, сондай-ақ, олардың махаббат туралы таным-түсініктері мен мінез-құлық нормалары да назарға алынады. Сондықтан да қазіргі әдебиеттанудағы гендерлік зерттеулерді әйел авторлардың шығармашылығы және көркем мәтіндегі әйел кейіпкерлердің типологиясы деген екі түрлі парадигма тұрғысынан қарастыруға болады. Себебі әйел авторлардың әйелдік қасиеттерді, атап айтқанда, нәзікжандылардың эмоционалды палитрасын, сөйлеу мәнерін, жыныстық-рөлдік стереотиптерін актуализациялауы табиғи факторларға сай өзгешеленетіні рас. Ал ер авторлардың шығармаларында бұл процесс өзіндік маскулиндік сипатымен ерекшеленеді. Осы ретте, әдебиеттанушы-ғалымдарды Абай лирикасында қазақ әйелдерінің көркем тұлғасы мен гендерлік мәртебесі қалай көрініс тапты? Ақын әйел затының антропологиялық, тұлғалық-психологиялық ерекшеліктерін өлеңмен өрнектей отырып, олардың гендерлік теңдігін маскулиндік көзқараспен жырлады ма, әлде әйел эмансипациясын, қазақ әйелінің рухани болмысын символдық, концептілік бейнеде көрсетті ме деген маңызды ойлар мазалауы заңдылық.

Қалай десек те, Абай – ұлттық поэзиядағы қазақ әйелінің көркем образын шыңға шығарған ақын. Сөз жоқ, Абайға дейін де фольклордан бастап, жыраулар мұрасында да, әнші-ақындар (сал-серілер) шығармаларында да әйел бейнесі әр қырынан суреттелді. Бірақ Абайға дейінгі поэзияда әйелдер көбінесе бинарлы антонимдік сипатта (жақсы/жаман, періште/мыстан) кейіптелді. «...қазақ әйелінің болмыс-бітіміне баға беріп, тәлімгерлік, даналық дәрістерімен, кеңесшілдік хәлімен ерекше көзге түсетін алып шоғыр – жыраулар поэзиясы дер едік. Жыраулар поэзиясы қазақ хандығы дәуіріндегі өз-әже, абзал ана, сұлу әйел, саналы жар болмысын толықтай оқырман қауымға ашып береді» [8, 55 б.], – деп зерттеулерде жазылғандай, әйел тақырыбы біршама талқылауға түскен жыраулар поэзиясында олардың абзал әжеден – саналы жарға дейінгі адами болмысы мен адамгершілік ұстанымдары дидактикалық бағытта өрілді. Сонымен бірге фольклорлық мұраларда, әсіресе, батырлар жырында қысылтаяң шақта азаматтарына ақыл берген Гүлбаршын, Құртқа, Ақжүніс сынды арулар даналығымен қоса сұлулықтың символы ретінде бағаланды. Ал Абай сомдаған кейіпкерлер сыртқы сұлулығымен қатар өз бетінше, тәуелсіз әрекет етуге қабілетті, махаббат мәселесінде өзінің тәндік-сезімдік қажеттілігін жасырмайтын, қоғамның төменетекті ретінде құқықтарын шектеуге бағытталған физикалық, моральдық қысымына қарсылық көрсете алатын жігерлі, қайсар болмысымен айрықшаланды. «В своей поэзии Абай раскрывает самую душу женщины, о которой так мало было рассказано в прежних поэмах и песнях, отражавших главным образом внешнюю сторону женской судьбы» [3, 106 б.], – деп М.Әуезов жазғандай, Абай әйел затының ішкі жан дүниесіне, олардың рухани-мәдени әлеміне мейлінше

терең бойлады. Осы мақсатта ақын әйел қаһармандардың психологиялық, эмоционалды, характерологиялық болмысын ашатын гендерлік, статикалық, мінездеме портреттерге жүгінді. Бұл тұрғыда Абай әдебиеттегі әйел образының дәстүрлі моделінен индивидуалды, стихиялы мінез-құлыққа ие *жаңа қазақ әйелінің* көркем бейнесін тудыра отырып, әдеби портреттің де түрлі формаларын дамытты. Жоғарыда айтқанымыздай, фольклор мен Абайға дейінгі авторлар мұрасында мінсіз сұлу әйелдің портреттік сипаттамасы немесе әйелдердің жағымды-жағымсыз қайшылыққа толы болмысы абстрактілі формада бейнеленді. Ал Абай поэтикалық, лингвистикалық бірліктер мен динамикалық портреттік суреттеулер арқылы әйелдердің әдебиеттегі нәзіктік пен әсемдіктің өлшемі ретіндегі идентификациялық қалыптан тыс өзіндік органикалық болмыс иесі екендігін көрсетті.

Әрине, Абай да әйелдің көркем тұлғасын танытуда оның гендерлік портретін басты атрибут ретінде пайдаланды. Мысалы, ақынның шығыстық ғазал үлгісінде жазылған өлеңіндегі «Йүзі – раушан, көзі – гәуһар», «бет үчі әхмәр», «Тамағи қардан һәм беһтәр», «Қашың құдрәт, қоли шикә» метафоралық тіркестері әйелдің вербалды портретін сипаттайды. Сол сияқты Абайдың әйел табиғаты суреттелетін өзге туындыларындағы «әйел – сұлулық символы» гендерлектісінің мәнін ашатын *ақ тамақ, қара қас, аласы аз қара көз, үлбіреген ақ етті, ашық жүзді, бұраң бел, бойы сұлу, кішкене аяқ, кең маңдай, қолаң шаш, ақ тамақ, қызыл жүз, қара көз, имек қас, қыр мұрын, қыпша бел* т.б. лингвистикалық қолданыстар әйелге тән ментальді гендерлік параметрлерді көрсетеді. Бұл Абайдың қазақы арудың көз сүйсінерлік сұлулығын суреттеуімен қоса, өзіндік жігіттік талғамы деуге болады.

Сондай-ақ, әдеби мәтіннің гендерлік сипатын айқындайтын айрықша аспектілердің бірі – махаббат концепциясы. Абай да адамзат баласын адамдықтың биігіне жетелейтін осы бір ұлы сезімді жасанды ой-пайымдаулармен идеалдандырмай, өзіндік ойшылдық көзқараспен философиялық, эстетикалық тұрғыда тұжырымдайды. Осы орайда, айта кетер жайт – Абай танымындағы махаббат, ең әуелі, Жаратушы Аллаға деген сүйіспеншілік, ал ер мен әйел арасындағы сезімді ақын ғашықтық деп түсіндіреді. Кеменгер ақынның махаббат категориясы туралы пікір-пайымдарынан ислам дініндегі сопылық ілімнің, экзистенциялық философияның іздері аңғарылады. *Махаббатпен жаратқан адамзатты, Махаббатсыз – дүниедос* деп жырлаған ақын ойының түпкі мәні қара сөздеріндегі *махаббат Құдайға лайықты* деген тұжырыммен дәйектеледі. Ал, *Ғашықтық – құмарлықпен ол екі жол, Сенен артық жан жоқ деп ғашық болдым, Ғашықтық келсе, жеңер бойыңды алып, Жүдетер безгек ауру сықылданып, Бітпейді іштегі, Ғашықтық жарасы* дегенде, Абайдың махаббат лирикасындағы ғашықтық ер мен әйел арасындағы өткінші сезіммен өлшенетін жәй құмарлықтан жоғары, шынайы сүюдің көрінісі ретінде бағаланады. Ақынның ғашықтық туралы өлеңдеріндегі ер мен әйелдің махаббаты олардың өздеріне тән табиғи

түйсігімен, кейбір жырларда, мәселен, *Жігіт сөзі*, *Қыз сөзі* өлеңдерінде, тіпті, алабөтен көркемдік шешімдермен өріледі. Абайдың махаббат концепциясын берудегі гендерлік поэтикасы ер адамның тәуекелшілдігін, ерік-жігері мен ғашығына қол жеткізудегі табандылығын суреттеуге негізделеді. Абай *Ер емес қымсынар* деп жігіт адамның батылдығын, өзінің сүйіспеншілік сезімін жеткізуде ішкі эмоцияларын бүркемелемей, керісінше қайсарлық танытатын маскулиндік болмысын көрсетеді. Сонымен бірге Абай поэзиясында адами танымдағы *ер адам – суық ақылдың иесі, ол жыламайды, махаббат үшін жылау – еркектің әлсіздігінің көрінісі* деген қалыптасқан гендерлік стереотиптер соны ақындық шеберлікпен, айшықты тілдік-стильдік, түрлік ерекшеліктермен жаңаша бағамдалады. Шынайы сүю сезімін өз басынан өткерген ақын:

Сағынғаннан сені ойлап,
Келер көзге ыстық жас, –

деп жігіт атынан баяндай отырып, құлай сүйген ер адамның бейнесін суреттейді. Еркек затының сүйіспеншілік сезімі жайлы санаға сіңген жалған ой, алдамшы түсінікті ақындық қуатпен тізгіндеп, *еркек те – ет пен сүйектен жаратылған пенде. Ол да қамығып, жабырқайды, махаббат дертінен күйіп-жанып, өртенеді, жылайды* деген ақиқатты алға шығарады.

Абайдың авторлық ұстанымы әйел затын да, ер адамды да табиғи жаратылысына сай қабылданған гендерлік схемадан тыс әлеуметтік гендерлік бейнеде өрнектеуге ұмтылды. Абайдың әйелдің сексуалдық эмоцияларын ашық суреттеуі өзіне дейінгі әдеби фоннан ерекшелендіре түсетін іргелі артықшылығының бірі болып табылады. Негізінде, ашық айтуға ауырлау эротикалық бағыттағы жырлар XVIII ғасырда өмір сүрген Шал (Тілеуке Құлекеұлы) ақынның шығармашылығында айрықша орын алатыны рас. Шал ақын күнделікті тұрмыстағы қарапайым махаббат жайлы философиялық ойлардың шегінен асып, ақиқатқа сай әйел тәнінің анатомиялық ерекшелігін нәзік құмарлықпен жырлады. Ақын К.Салықов «Әзіл сөздің атасы» мақаласында: «Шал ақынның поэзиясы Абайға अपарар XVIII ғасырдағы ең құтты қадамдардың бірегейі деп білемін. Уытты әзіл іздегендер Шал ақынды оқысын» [9], – дейді. Расында да, ақын эротикалық дискурсты ойнақы әзілмен соншалықты ашық әрі айқын мотивтік тұжырыммен көрсетеді. Ал Абайдағы махаббат культі, әсіресе әйел затының махаббаты адамзат өміріндегі ең жоғары құндылықтың бірі ретінде тұжырымдалады. Абайдағы махаббат мотиві әйелдің жыныстық-сезімдік құмарлығын интеллектуалдық деңгейге шығарды. Абайға дейінгі көркем мәтіндерде әйелдер қандай да бір шектен, белгілі бір формадан аса алмайтын, ешқандай әйелдік інкәр сезімге бой алдырмайтын, отбасы, ошақ қасындағы *әйел – отанасы* деген гендерлектілік тезиске сай таптаурын кейіпте көбірек суреттелді. Абай поэзиясында, керісінше, аномалиялық формада – өзінің сексуалдық ынтызарлығын бүкпесіз айта алатын, өз сезімі үшін азап шексе де, күресуден тайсалмайтын әйел қаһармандар бейнесі модернистік тұрғыда бейнеленді. Абай сомдаған

әйелдер ер адамға тәуелді болған әлсіз күйден жеке тұлға ретінде өзі қалағандай өмір сүруге талпынған, гендерлік күреске ұмтылушы бейнеге ие болды. Айталық, ақынның төмендегі «Қыз сөзі» өлеңінде:

«...Көңілің тұрса бізді алып,
Шыныменен қозғалып.
Біз – қырғауыл, сіз – түйғын,
Тояттай бер, кел де алып.

Тал жібектей оралып,
Гүл шыбықтай бұралып.
Салмағыңнан жаншылып,
Қалсын құмар бір қанып...» [5, 145 б.], –

дейтін жолдар ер мен әйелдің интимдік қарым-қатынасын романтикалық суреттеу ғана емес, табиғат заңына сәйкес нәзік жүректі әйел затының ынтызар сезімнің иесі екендігін бейнелеу болып табылады. Абай әйел тақырыбын түрлі көркемдік-стильдік, идеялық-мазмұндық тұрғыда өрбіте отырып, *махаббат сезіміне адамзаттың бәрі де бағынады* деген жалпыға ортақ маңызды пайымдаманы жеткізеді.

Әлбетте, ұлы ақынның әйел мәселесін қозғаған жырларында шығыстық менталитетті бойына мықтап сіңірген қазақ әйелдерінің бойындағы ұяндық, жанашырлық, нәзіктік пен биязылық, отбасындағы атқаратын функциясына сай әлеуметтік мәртебесі елеусіз қалған жоқ. Бұл тұрғыда Абай гендерлік мәселелерді ұлттық болмысымызбен ұштастыра отырып, ақындық ұстанымы арқылы мейлінше қазақы нұсқадағы этногендерологияны дамытты деуге болады. Абайдағы *Ер ұялар іс қылмас қатын зерек, Салақ, олақ, ойнасы, керім-кербез, Жар көңіліне бір жанын пида қылып, Білместігің бар болса, қылар сабыр, Сазданбасын қабақпен имендіріп* деген әйелдің отбасындағы әлеуметтік рөлін білдіретін жолдар ер мен әйел қарым-қатынасының ұлттық ділге негізделгенін айғақтайды.

Абайдың гендерлік тұжырымдамасы әйел кейіпкерлердің жеке басының жайын ғана емес, сонымен бірге сол дәуірдегі әлеуметтік ортаның жай-күйін, қадір-қасиеті мен тарихи өмір құбылыстарынан хабар береді. Абай сол кезеңдердегі әйел адамдарға көрсетілетін әр түрлі моральдық озбырлықтарға, оларды күштеп тұрмысқа беру, қазақ қоғамындағы полигамия заңы сияқты әйелдердің жеке басының бостандығын шектейтін консервативті идеяларға қарсы шығып, эмансипациялық көзқарастарды жақтайды. *Біреуі – көк балдырған, бірі – қурай* деп қалыңмал беріп, өзінен бірнеше мүшел кіші қыздарды тоқал еткен жұптарды қуарған қурай мен жаңа өскін балаусаға теңейді. «Страстно отрицая позорный институт калыма, многоженство и порабощение, Абай в своих стихах борется за равноправие женщины в обществе» [3, 106 б.], – дегенде, М.Әуезов Абайдың әйел мен ер адамның арасындағы әлеуметтік гендерлік теңдік мәселесіне ерекше мән бергенін айтады. Ескі салт-дәстүрдің қыспағына ұшырап, құрбан болған

қыздардың трагедиялы тағдырына араша түскен ақын олардың бойында жалындаған ыстық махаббат емес, тек мәңгілік мұң мен бақытсыздық қана орнайтынын ашық айтады. Мәселен, гендерлік теңдіктің моральдық-этикалық, гуманистік-психологиялық қыры анық байқалатын «Бір сұлу қыз тұрыпты хан қолында» өлеңінде:

«Есерлер жас қатынды тұтады екен,
Жас қайғысын білдірмей жұтады екен.
Ортасында бұлардың махаббат жок,
Тұсап қойып қашырар бұқа ма екен?» [5, 291 б.],

деп егде жастағы «сүйіктісімен» арада ешбір жұбайлық үйлесім жоқ ерлі-зайыптылық қарым-қатынас призмасын баяндау арқылы әйелдің өмірлік қасіретін, оның түпкі арманының мәнін түсіндіреді. Шығарманың гендерлік белгісі автордың әйелдің толыққанды әлеуметтік тұлға ретіндегі субъективті ой-танымын қалпына келтіруге ұмтылған суреткерлік ұстанымынан көрінеді. Жартастан құзға құлаған сұлу қыздың бақытсыз тағдыры баяндалатын бұл өлеңнің мәтіні Абайдың әйелдерді қоғамда белсенді позицияда көргісі келетінін көрсетеді. Ақын дәстүрлі әлсіз, құнсыз әйел профиліне кейіпкері арқылы қарсы тұрып, әйел затын бастама машылдыққа, белсенділікке итермелейді.

Сондай-ақ, лингвистикалық тұрғыдан алғанда, гендер концепциясын тек әйелдік гендерлектілермен байланысты интерпретациялау ұшқары саналады. Өйткені жаһандық ғылыми кеңістікте гендер атауы тікелей әйел образымен сабақтастырыла қарастырылғанымен, түптеп келгенде, гендер ұғымы әйелге де, ер адамға да қатысты екі жақты мәдени-әлеуметтік фонмен айқындалады. Тілші-ғалымдардың пікірінше, қазақ тіл біліміндегі ментальді *еркек* бейнесін танытатын сөздер мен ұғым-атауларлардың барлығы дерлік гендерлік бірліктерді құрайды. Қазақ лингвистикасының гендерлік бағытын зерттеуші-ғалымдар: «Еркек пен әйел бейнесі тілде бір ғана лексемамен берілетін қарапайым фреймдер емес, тақырыпқа қарай күрделеніп фразеологизмдер, мақал-мәтелдер, сөз тіркестері, сөйлем құрылымдас типтермен танылады» [10, 105 б.], – дейді де, жігіт, азамат, күйеу, аға, әке, ата сияқты ер адамға қатысты атаулар мен батырлық, ерлік, қамқорлық, ағалық, т.б. концептілерді ер жыныстылардың гендерлік концептосферасына жатқызады. Осыған сәйкес, Абай поэзиясындағы ұлттық санада орныққан және автордың эстетикалық көзқарасын білдірудегі семантикалық окказионалды оралымдар еркектің жеке субъект ретіндегі гендерлік стереотиптерін көрсетеді. Мысалы, ақынның «Бір дәурен кемді күнге – бозбалалық», «Жігіттер, ойын арзан, күлкі қымбат», «Интернатта оқып жүр», «Ғылым таппай мақтанба» өлеңдеріндегі *бала, жасөспірім, көкөрім, бозбала, жігіт, ер, ақсақал* лексемалары ер адамның жас ерекшелігіне орайғы гендерлік бейнесін, гендерлік мәртебесін білдіреді. Сонымен қатар «Шын көңілмен сүйсе екен, кімді сүйсе, Бір сөзімен тұрса екен, жанса-күйсе» немесе «Күйлеме жігітпін деп үнемі ойнас», «Керек іс бозбалаға

талаптылық», «Кейбір жігіт жүреді мақтан күйлеп», «Сүйікті ер білген сырын сыртқа жаймас», «Салынсаң, салдуарлық қадір қоймас», «Біреуді көркі бар деп жақсы көрме, Лапылдақ көрсеқызар нәпсіге ерме» деп Абайдың ер азаматтарға қарата айтқан өлеңіндегі тұрақтылық, талапшылдық, сыр шашпайтын беріктік пен мақтаншақтық, нәпсіқұмарлық, салдуарлық сынды ұнамды-ұнамсыз маскулиндік қасиеттерді айшықтайтын сөздер олардың гендерлік ерекшелігін көрсетеді.

Қалай десекте, гендер ерлер мен әйелдердің табиғи жаратылысына, өмір сүру жағдайларына, әлеуметтік, экономикалық, мәдени, психикалық дамуына сәйкес қалыптасады. Яғни, гендер ерлер мен әйелдердің бірін үстем, бірін әлсіз, қорғансыз табиғи импульстары тұрғысынан емес, нағыз индивидті контексте бағалайды. Бұл әдебиетте олардың аталған факторлардың әсерінен түрлі мінез-құлық үлгілеріне, әдеби тұлғаға айналуы арқылы көрінеді. Әсіресе, Абай шығармаларында әйел тұлғасын оның сыртқы бейнесі яки дәстүрлі функциясына сай жыныстық нысан ретінде манекендеуден гөрі, әйел мінез-құлқының, әйел рухының астарында жатқан терең әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктер ашылады. Сонымен бірге Абай әйел мен ер адамды жыныстық тұрғыда шектемей, тұтас адам ретінде қарастырады. Демек, Абай шығармаларындағы гендерлік көзқарасты әйел мен еркектің арасындағы теңдік қарым-қатынасы емес, екеуіне ортақ заңдылық, гендерлік жауапкершілік, әділеттілік, махаббат, татулық мәселесі деп тұжырымдауға болады.

Қорытынды

Сонымен лингвистикалық және әдебиеттанулық тұрғыдан қарастырғанда, гендерлік теория ерлер мен әйелдердің сөйлеу дағдысындағы тілдік айырмашылықтарымен, яғни сөйлесім әрекеттерімен де айқындалады. Мәселен, әйел адамдардың сөйлеу тіліне эмоционалды-экспрессивті сөздер мен абстрактілі сөйлеу тән болса, ер адамдар нақты, қысқа, байсалды коммуникацияға бейімделген. Абай да:

«Орынды іске жүріп, ой таппаған,

Не болмаса жұмыс қып, мал таппаған» [5, 43 б.] –

дегенде, ер адамның өзінің маскулиндік жаратылысына сай гендерлік міндетін лайықты атқармағанын ишарат етеді. Ал «Сөйлесе, сөзі әдепті әм мағыналы, Күлкісі бейне бұлбұл құс сайрайды» деген Абай мәтінінен әйелдің гендерлік тұлғасы бірден танылады.

Негізінде *еркек*, *әйел* концептілері кез келген мәдениетке, жалпыадамзатқа ортақ ұғымдар болғанымен, әр ұлттың дүниетанымына орай ерекшеліктері болады. Абай поэзиясында осы аталған әмбебап атаулардың халқымызға тән қазақы табиғаты айқындалады. Абай әйел мен ер адамның гендерлік бейнесін жасау арқылы қазақ этносының тұтас болмысын, таным-таразысын, өмірлік көзқарастарын көрсетеді. Ақын адам деген жалпы атқа ие екі түрлі жаратылыстың гендерлік тұлғасын

сипаттай отырып, көзге көрінбейтін, тек адам баласының ішкі түйсігі мен сезім күйлері арқылы танып-білетін терең психологиялық иірімдерді түсіндіреді.

Түйіндеп айтқанда, Абай поэзиясындағы гендерлік дискурс мынадай көркемдік парадигмалармен айқындалады:

1) әйел тұлғасының сыртқы сұлулығын (гендерлік портретін) вербализациялайтын гендерлік таңбалардың: теңеу, эпитет, метафоралық көркемдегіш құралдар мен лексика-семантикалық атаулардың қолданысы;

2) ер адамдардың маскулиндік қасиеттерін ассоциациялайтын халық танымындағы бейнелі сөздер мен тілдік-рәміздік мәдени кодтардың (мыс.: ер, бозбала, жігіт; ауыспалы мағынада қолданылатын жігіттің гендерлік бейнесін көрсететін: сұңқар, тұйғын, қорған, т.с.с.) жұмсалыуы;

3) Абайдың көркем мәтініндегі көркем гендерологияның белгілерін ашатын контекстік конструкциялардың стильдік, идеялық функциясы.

Мақала диссертация тақырыбына сәйкес «AP09259694 «Қазіргі әдебиеттану және когнитивтік парадигма» атты гранттық қаржыландыру жобасы аясында дайындалды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Bentley Madison. Sanity and Hazard in Childhood // The American Journal of Psychology, April 1945, 58 (2). 212–246.

[2] Money J. Hermaphroditism, gender and precocity in hyperadrenocorticism: psychologic findings. Bull Johns Hopkins Hosp. 1955 Jun; 96(6). 253-264.

[3] Әуезов М. Елу томдық шығармалар жинағы. Т. 31: Мақалалар, либретто, пьеса. – Алматы: Дәуір, 2008. – 402 б. ISBN 9965-759-76-6.

[4] Столлер Роберт Дж. Пол и гендер: о развитии маскулинности и феминности. – Москва: Пресс, 2005. – 247 с.

[5] Абай. Шығармаларының академиялық толық жинағы. Үш томдық. 1-том. – Алматы: «Жазушы», 2020. – 640 б. ISBN 978-601-200-724-4

[6] Xiuhua Wang & Shuming Lin // On the Interdisciplinary Poetics of Gender, Comparative Literature: East & West, (2015). ISSN: (Print) 2572-3618 (Online) Journal homepage: <https://www.tandfonline.com/loi/rcle19> (қаралған күні: 29.10.2022)

[7] Mila Arizah. Feminism: equality gender in literature // Conference: International seminar and annual meeting // BKS-PTN Wilayah BaratAt: Palembang. Indonesia, September, 2020. https://www.researchgate.net/publication/344186149_FEMINISM_EQUALITY_GENDER_IN_LITERATURE (қаралған күні: 29.10.2022)

[8] Ысқақұлы Д., Жакенбаева М.К. Қазақ қоғамындағы әйел болмысының ұлттық әдебиетіміздегі көрінісі// «Керуен» ғылыми журналы. – No1 (74). – 2022. <https://keruenjournal.kz/index.php/main/article/view/299/129> (қаралған күні: 01.11.2022)

[9] Салықов К. Әзіл сөздің атасы // <https://martebe.kz/shal-a-yn-tileuke-leke-ly/> (қаралған күні: 01.11.2022)

[10] Шоқым Г. Гендерлік лингвистика негіздері. – Алматы: Экономика, 2012. – 198 б.. <http://rmebrk.kz/bilim/shokym-genderlik-lingvistika.pdf>

REFERENCES

- [1] Bentley Madison. Sanity and Hazard in Childhood. // The American Journal of Psychology, April 1945, 58 (2). 212–246.
- [2] Money J. Hermaphroditism, gender and precocity in hyperadrenocorticism: psychologic findings. Bull Johns Hopkins Hosp. 1955 Jun; 96(6). 253-264.
- [3] Auezov M. Elu tomdik shygarmalar zhinagy (Collection of works in fifty volumes). T. 31: Makalalar, libretto, pesa. Almaty: Daur, 2008. 402 b. ISBN 9965-759-76-6. [In Rus].
- [4] Stoller Robert J. Gender and sex: On the Development of Masculinity and Femininity. Moscow: Press, 2005. 247p.
- [5] Abai. Shygarmalarynyn akademiya tolyk zhinagy (Abay. Complete academic collection of his works). Ush tomdyk. 1-tom. Almaty: «Zhazushy», 2020. 640 b. ISBN 978-601-200-724-4. [In Kaz].
- [6] Xiuhua Wang & Shuming Lin // On the Interdisciplinary Poetics of Gender, Comparative Literature: East & West, (2015). ISSN: (Print) 2572-3618 (Online) Journal homepage: <https://www.tandfonline.com/loi/rcle19> (date of review: 29.10.2022).
- [7] Mila Arizah. Feminism: equality gender in literature // Conference: International seminar and annual meeting // BKS-PTN Wilayah BaratAt: Palembang, Indonesia, September, 2020. https://www.researchgate.net/publication/344186149_FEMINISM_EQUALITY_GENDER_IN_LITERATURE (date of review: 29.10.2022).
- [8] Yskakuly D., Jakenbaeva M.K. Kazak kogamyndagy aiel bolmisinin ulttyk adebietimizdegi korinisi (The expression of a woman's identity in kazakh society in our national literature)// «Keruen» gilimi zhurnaly. No 1 (74). 2022. <https://keruenjournal.kz/index.php/main/article/view/299/129> (date of review: 01.11.2022). [In Kaz].
- [9] Salykov K. Azil sozdin atasy (The father of the word humor) // <https://martebe.kz/shal-a-yn-tileuke-leke-ly/> (date of review: 01.11.2022). [In Kaz].
- [10] Shokim G. Genderlik lingvistika negizderi (Basics of gender linguistics). Almaty: Ekonomika, 2012. 198 b. <http://rmebrk.kz/bilim/shokym-genderlik-lingvistika.pdf> [In Kaz].

ГЕНДЕРНЫЙ ДИСКУРС В ПОЭЗИИ АБАЯ

*Жуматаева А.Н.¹

*¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Докторант Института литературы и искусства имени М.О. Ауэзова
Алматы, Казахстан,
e-mail: aidanaz@mail.ru,
ORCID iD: 0000-0003-2236-9549

Аннотация. В статье категория «гендер» дифференцируется с точки зрения литературоведения. Рассматривается художественная парадигма основных понятий, характерных для концепта гендера, ставшего самостоятельным теоретическим предметом, имеющим научный метаязык в рамках творчества великого поэта Абая. Определяется терминологическое различие между «полом» и «гендером», часто повторяющееся в гендерных исследованиях, и изучаются факторы, составляющие феминистские и маскулинные взгляды в литературном контексте. Анализируется лингвопоэтическая природа литературно-культурных явлений, раскрывающих гендерный образ мужчины и женщины в художественном тексте Абая. Авторская интерпретация раскрывает значение гендерно-специфических имен в поведенческих нормах и социальный статус мужчины и женщины в поэзии Абая.

Достаточно системно изученные в других гуманитарных областях гендерные проблемы, можно сказать, вообще не разработаны в национальной литературоведческой науке. Точно так же, хотя творчество величайшего гения казахского народа Абая не осталось вне внимания исследователей, литературное наследие поэта не изучено с точки

зрения художественной гендерологии. Поэтому определение художественной системы гендерологической науки, интерпретация с современной точки зрения творческой концепции поэта-мыслителя, а также его гендерной поэтики на основе лирики Абая, является одной из основных целей данной статьи.

Научно-практическая значимость статьи определяется особым влиянием на формирование в литературном сознании понимания гендерной поэтики посредством изложенных здесь научных соображений и определений, полученных выводов.

Кроме того, гендерные особенности, не отмеченные в фундаментальной абаеведческой науке, впервые всесторонне изученные в художественном мире Абая, на основе образа женщины и мужчины, позволяет глубже понять мировосприятие поэта и реалии времени. Статья может представлять интерес для литературоведов и абаеведов.

При объяснении гендерного дискурса в поэзии хакима Абая использовались литературно-интерпретационный, контекстный, концептуальный анализы, которые определяют семантическую структуру гендерных лексем.

Ценность исследования объясняется более глубоким рассмотрением гендерного статуса женщин и мужчин в творчестве Абая и вкладом в совершенствование теоретических знаний о гендерной поэтике в литературном пространстве.

Результаты исследования имеют особое значение при анализе гендерной проблематики в социальных науках в соответствии с интеграционным знанием и при интерпретации художественных текстов с гендерной точки зрения в ряде курсов и семинаров.

Ключевые слова: Абай, поэзия, гендер, дискурс, феминистская теория, маскулинность, пол, концепт

GENDER DISCOURSE IN ABAI'S POETRY

*Zhumatayeva A.N.¹

*¹Kazakh National University named after al-Farabi,

PhD doctoral student Institute of Literature and Art named after M.O.

Auezov,

Almaty, Kazakhstan, e-mail: aidanaz@mail.ru,

ORCID ID: 0000-0003-2236-9549

Abstract. In the article, the gender category is differentiated from the point of view of literary criticism. The artistic paradigm of the main concepts characteristic of the concept of gender, which has become an independent theoretical subject with a scientific metalanguage within the framework of the work of the great poet Abai, is considered. At the same time, the terminological difference between “sex” and “gender” is determined, which is often repeated in gender studies, and the factors that make up feminist and masculine views in a literary context are studied. The linguo-poetic nature of literary and cultural phenomena that reveal the gender image of men and women in the literary Abay's text. The author's interpretation reveals the meaning of gender-specific names in behavioral norms and the social status of men and women in Abai's poetry.

In other areas of the humanities, gender problems that have been sufficiently systematically studied, one might say, have not been developed at all in the national literary science. In the same way, although the work of the greatest genius of the Kazakh people Abai did not remain outside the attention of researchers, the literary heritage of the poet has not been studied from the point of view of artistic genderology. Therefore, the definition of the artistic system of gender science, the interpretation of the creative concept of a thinking poet with a modern approach, considering gender poetics based on the lyrics of Abai, is one of the main goals of this article.

The scientific and practical significance of the article is determined by the special influence on the formation of an understanding of gender poetics in the literary mind through the scientific considerations and definitions presented here, and the conclusions drawn.

In addition, gender features that are not noted in the fundamental Abai studies, for the first time comprehensively studying Abai in the artistic world, based on the image of a woman and male nature, allows a deeper understanding of the poet's worldview and the realities of the time. An article of a certain level is suitable for the needs of literary and Abai scholars.

When explaining the gender discourse in the poetry of khakim Abai, literary-interpretative, contextual, conceptual analyzes were used that determine the semantic structure of gender lexemes.

The value of the study is explained by a deeper consideration of the gender status of women and men in the works of Abai and the promotion of the improvement of theoretical knowledge about gender poetics in the literary space.

The results of the study are of particular importance in the analysis of gender issues in the social sciences in accordance with integration knowledge and in the interpretation of artistic texts from a gender perspective in a number of courses and seminars.

Keywords: Abai, poetry, gender, discourse, feminist theory, masculinity, sex, concept

Статья поступила 05.11.2022